

4) Остин Дж. Как производит действия при помощи слов / Джон Остин. – пер. с англ. языка В. П. Руднева. – М.: Дом Книги, 1999, – 206 с.

5) Райл Г. Понятие Сознания / Гилберт Райл. – М.: Идея-Пресс, 2000. – 254 с.

Теорія значення Віко та її релевантність на прикладі семантичного голізму Дейвідсона

Іван Іващенко, к.ф.н.

Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg (Галле-Віттенберзький університет імені Мартина Лютера) (Гале, Німеччина)

У статті «Теорії значення та опановувані мови» американський філософ Доналд Дейвідсон (1917–2003) сформулював необхідну умову, якій має відповідати теорія опановуваної (learnable) мови: така теорія має бути в змозі запропонувати «конструктивний підхід до значення (meaning) речень у мові» [Davidson 1991, с. 3]. В основі запропонованого Дейвідсоном підходу перебуває поняття семантичного примітиву. Семантичний примітив становить найпростішу граматичну або синтаксичну одиницю будь-якої природної мови. Приміром, семантичними примітивами можуть бути кома, лапки, підмет, присудок, займенник тощо. У згоді з Дейвідсоном семантичний примітив витворює значення речення лише в тому випадку, коли постає в цьому реченні як конститuent, бо лише так він може дати значення всьому реченню. З чого необхідно випливає скінченна кількість семантичних примітивів у природній мові, інакше-бо жодна природна не підлягала б опануванню³. Маючи скінченну кількість семантичних примітивів, ми можемо надати значення нескінченній кількості речень у будь-якій при-

³ «Let us call an expression a *semantical primitive* provided the rules which give the meaning for the sentences in which it does not appear do not suffice to determine the meaning of the sentences in which it does appear. Then we may state the condition under discussion by saying: a learnable language has a finite number of semantical primitives» [Davidson 1991, с. 9].

родній мові⁴. Іншими словами, ми зможемо опанувати мову (рідну або іноземну) лише в тому разі, коли кількість правил, від дотримання яких безпосередньо залежить значення наших речень, є скінченною.

Отже, опанування правил, які дозволяють казати про осмисленість речення «Я бачу дерево» та про безглуздість речення «Ми бачу дерево»⁵, має зважати на засадничу властивість людського існування – *смертність мовчині або мовця*. Утім, очевидно, що опанування правила (а) для осмисленості речення «Я бачу дерево» неможливе без опанування правила (б) для осмисленості речення «Ми бачимо дерево», а також опанування правила (в), що увиразнює неможливість заміни особових займенників у реченнях такого ґатунку без втрати їхнього значення. Ці правила (як до мови) можна доштовнити часом, способом тощо, але незмінним залишиться факт взаємозалежності семантичних примітивів у рамках того, що можна назвати граматику мови X. Саме тому позицію Дейвідсона можна схарактеризувати як *семантичний голізм*.

Я спробую довести, що висловлену Дейвідсоном вимогу щодо вирішальності теорії значення для пояснення опановуваності природної мови принаймні частково задовольнив неаполітанський філософ Джованні Баттиста Віко (1768/70–1744) в останній редакції своєї книги «Принципи Нової науки про спільну природу націй» (1744). На мою думку, використовуючи оптику Дейвідсонового семантичного голізму, у філософії Віко можна побачити щось значно більше за філософію історії, що досі є чи не панівним підходом до тлумачення його творчості⁶. Уже в «Ідеї твору» (*Idea dell'Opera*),

⁴ «mastering a finite vocabulary and a finitely stated set of rules, we are prepared to produce and to understand any of a potential infinitude of sentences» [Davidson 1991a, с. 17].

⁵ Ці приклади яскраво унаочнюють Дейвідсонове поняття семантичного примітиву, адже правила для речення, у якому займенник «я» присутній, не достатні для визначення значення речення, у якому він відсутній, тобто ми не можемо поміняти місцями займенники першої особи множини та однини й водночас претендувати на осмисленість наших висловлювань, отже, на їхнє значення.

⁶ Увагу до філософії Віко відновив на початку двадцятого століття італійський неоідеаліст Бенедетто Кроче, який намагався адаптувати Гегелеву філософію в Італії та кризь її призму, зокрема, прочитати історію італійської філософії. Кроче визначає Вікову філософію як «філософію духу» (*filosofia dello spirito*) [Croce 1922, с. 47], а структуру аргументації «Нової науки» порівнює з Гегелевою тріадою (теза/антитеза/синтеза), якою той послуговувався у «Феноменології ду-

яка становить стислий виклад аргументації всієї книги, Віко згадує «ментальний словник, що має надати властиві значення всім різним артикульованим мовам» (il vocabolario mentale, da dar le proprie significazioni a tutte le lingue articolate diverse) (SN, 35) [Vico 1744, с. 30]⁷. Ужиток Віко інфінітивної конструкції з прийменником «da»⁸, яка в італійській мові в іменниковій сполучі позначає модальність (має, повинен тощо), свідчить про чільне місце, яке теорія значення посідає в проєкті «нової науки».

Своїй теорії значення Віко присвячує другу книгу «Нової науки», що має назву «Про поетичну мудрість» (Della sapienza poetica). В уривку 445–455 він стисло формулює свою теорію значення та увиразнює поступування аргументу ментального словника: «Ідея ментального словника, що має надати значення всім різним артикульованим мовам, редукуючи їх усі до певних єдностей ідей згідно з їхньою суттю, які, зазнавши в різних народів різних модифікацій, дістали від цих народів різні слова/позначення» (Idea d'un dizionario mentale da dare le significazioni a tutte le lingue articolate diverse, riducendole tutte a certe unità d'idee in sostanza, che, con varie modificazioni guardate da' popoli, hanno da quelli avuto vari diversi vocaboli) (SN, 445) [Vico 1744, с. 178–179]. Як і Дейвідсон, Віко доводить, що опанування мови відбувається на основі засвоєння скінченних граматичних структур, які пояснюють утворення значення в будь-якій артикульованій мові. На думку Віко, послідовність опанування мови така: вигуки–іменники–займенники–дієслова. Значення речення в мові X (а Віко претендує на універсальну теорію значення) можливе лише на основі взаємозалежності правил. Віко називає таку взаємозалежність «неподільністю елементів усіх речей, з яких речі складаються та в яких вони розчиняються» (gli elementi delle cose tutte sono indivisibili, de' quali esse cose si

ху» [Ibid., с. 323]. Але якщо Крочеву позицію ще можна виправдати намаганням вивільнити філософію Віко з лабетів панівного на той час в Італії католицького читання творів неаполітанця, то позиція сучасного німецько-італійського пост-геґельянця Вітторіо Гесле, який приписує Віко «систему об'єктивного ідеалізму» [Hösle 1990, с. XXXIV], щонайменше викликає подив.

⁷ Я цитую твір Віко згідно з пагінацією, що її запровадив Фаусто Ніколіні, який упорядкував і пронумерував абзаци твору, посилання ж на сторінку оригіналу наводиться в квадратних дужках.

⁸ *da dare*, а не просто дієслово (на)дати в третій особі однини, адже в такому разі Віко написав би il vocabolario mentale che dà...

compongono e ne' quali vanno a risolversi) (SN, 454) [Vico 1744, с. 189]. Речення розчиняються (vanno a risolversi) в елементах мови (вигук, іменники, займенники, дієслова тощо), з яких вони складаються, позаяк ці елементи є неподільними (indivisibili) й самі по собі значення не мають. Отже, у згоді з Віко значення слова або речення можливе лише на підставі *цілого мови*. У такий спосіб смертні, що мають обмежений час на опанування мови, потенційно здатні розуміти й формулювати нескінченну кількість речень.

Література:

1) Croce, Benedetto (1922). *La filosofia di Giambattista Vico*. Seconda edizione riveduta. Bari: Laterza.

2) Davidson, Donald (1991). *Theories of Meaning and Learnable Languages*. In: Davidson, Donald. *Inquiries into Truth and Interpretation*. Clarendon Press. Oxford, 3–15.

3) Davidson, Donald (1991a). *Truth and Meaning*. In: Davidson, Donald. *Inquiries into Truth and Interpretation*. Clarendon Press. Oxford, 17–36.

4) Höhle, Vittorio (1990). *Einleitung. Vico und die Idee der Kulturwissenschaft. Genese, Themen und Wirkungsgeschichte der «Scienza nuova»*. In: Giovanni Battista Vico. *Prinzipien einer neuen Wissenschaft über die gemeinsame Natur der Völker*. Übersetzt von Vittorio Höhle und Christoph Jermann. Hamburg: Meiner, Teilband 1, XXI–CCXCIII.

5) Vico, Giambattista (1744). *Principj di scienza nuova d'intorno alla comune natura delle nazioni*. Stamperia Muziana: Napoli.

Дао як Слово (не)висловлюване

Сергій Капранов, к.ф.н.

Інститут сходознавства ім. А. Кримського НАНУ, Відділ Далекого Сходу (Київ)

Тема слова і невисловлюваного є наскрізною для «Дао де цзі-ну»: як відомо, ця книга починається з фрази «Дао, яке може бути виражене словами, не є постійним Дао» [Лао-цзи 1998, с. 118]⁹, а

⁹ Слово «Дао» ми, щоби уникнути непорозуміння, всюди пишемо з великої літери.